Turkish Studies
Current Debates in Social Sciences (CUDES-2018)
Volume 13/23, Summer 2018, p. 169-184
DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.14220
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi
Received/Geliş: Ekim 2018 **Accepted/Kabul:** Ekim 2018
Referees/Hakemler: Dr. Öğr. Üyesi Makbule ŞİRİNER ÖNVER - Dr. Öğr. Üyesi Nihal Şirin PINARCIOĞLU

This article was checked by iThenticate.

KENT POLİTİKALARI İÇİNDE TARIMI DÜŞÜNMEK

Ayşegül KANBAK[*]

ÖZET

Kentsel tarım kavramı, sürdürülebilir kentsel gelişme politikaları içinde üretken kentsel alanların oluşturulmasına ve kendini besleyen kentlerin yaratılmasına yönelik önemli araçlardan biridir (Kaldjian, 2005). Özellikle son yıllarda gündemde olan, hızlı ve plansız kentleşmenin beraberinde getirdiği ekonomik, ekolojik ve sosyal sorunlara karşı etkin olarak kullanılan kentsel tarım kavramı, hızla kentleşen dünyada, açlık ve yetersiz beslenmenin görüldüğü ekonomik açıdan az gelişmiş ülkeler ile; ciddi çevresel ve sosyal problemlerin yaşandığı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde giderek önem kazanmaktadır (UNDP, 2001). Kentsel tarım toplumsal gıda isteminin bir parçası olarak kırsal alanlar, kent çeperleri, banliyöler ve kentsel alanların bütünleştirilmesinde önemli role sahip olmaktadır. Topluma dayalı gıda sistemleri toplum içinde gıda güvenliği, toplumsal sağlık ve eşitlik, çevresel sağlık ve iyileştirmenin yanı sıra ekonomik olarak da verimli ve dayanıklı ekonomik faaliyet olanakları sağlamaktadır. Kentsel tarımın mekana dayalı olması, ekolojik açıdan duyarlılığı, ekonomik olarak verimliliği, sosyal açıdan bütünleştiriciliği ve gıda üretimi ve erişimi konusunda güven sağlaması, söz konusu yaklaşımın çeşitli yönlerini ortaya çıkarmaktadır. Başka bir deyişle, kentsel yaşamın ekonomik yükünü azaltmak ve yoksulluğun hafifletilemesi için kullanılabilecek geçim stratejilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Ancak kentlerde uygulanan tarımın bu özel türü için araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin geliştirilip geliştirilmeyeceği ve nasıl geliştirileceği konusunda hala birçok sorun bulunmaktadır. Bu bağlamda, bu çalışma kentsel politikadaki kentsel tarım faaliyetlerine yönelik potansiyelleri incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Kentsel Gelişme, Kent Politikaları, Kentsel Tarım

[*] Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, El-mek: akanbak@gmail.com

THOUGHTS ON AGRICULTURE IN URBAN POLICIES

ABSTRACT

According to recent demographic trends by United Nations (UN), world population is expected to reach to 9.3 billion in 2050 from 7.0 billion in 2011, while the urban population is expected to rise to 6.3 billion in 2050 from 3.6 billion in 2011 (UN, 2012). As regards World Urbanization Prospects (WUP) currently urbanization seems to widely spreading in low and middle-income countries. In other words the population living in cities is continuously increasing worldwide. In developing countries, this phenomenon is exacerbated by poverty, leading to tremendous problems of employment, immigration from the rural areas, transportation, food supply and environment protection. In accordance with Veenhuizen (2006), people find out livelihood strategies to deal with the economic burden of urban life and alleviate poverty. Urban agriculture (UA) is one of them. It brings us to improve new strategies for surviving on earth, not only concentrate on growing our own food but also contributing to environmental, social and economic cycles. While urban agriculture occurs in all cities of the world, there are still many questions about whether and how to develop research and development activity for this particular type of agriculture. So, this study aims to recover the potentials for urban agriculture activities in urban politics.

STRUCTURED ABSTRACT

Significant changes have been observed in the cities that have experienced a rapid development process based on economic, technological, social and cultural reasons. These changes have brought many problems as well as positive effects they created. In particular, the rapid increase in the rate of urbanization in developing countries cause problems such as unemployment, the reduction of food stock and environmental problems. The rapid adoption of concrete blocks, roads and parking lots in the land of urban areas is one of the most widely accepted urbanization trends in the world, and these trends cause the urban agricultural areas to disappear rapidly in connection with the city's growth plans. The concept of urban agriculture, which constitutes the theoretical framework of the research, is considered as one of the important strategies for the creation of productive urban areas and the creation of self-feeding cities within sustainable urban development policies. (Kaldjian, 2004). This research aims to investigate the institutionalization of urban agriculture within urban policies and its connection in environmental and social sustainability.

The concept of sustainability was first included in the World Charter of Natural Resources by the United Nations General Assembly in 1982. The document, in which the concept of sustainable development is not included, mentions the need in the sustainability of ecosystems, organisms and various natural resources. (Mengi and Algan, 2003:1). The definition of the concept in the sense that it is used today is the report prepared by the United Nations (UN) Commission on Environment and

Development in 1987 with the report titled, "Our Common Future", also known by the chairman of the committee, Brundtland. In the report, the concept of sustainable development is defined as a philosophy based on not taking the right to meet the needs of future generations while meeting the needs of the generations (World Commission on Environment and Development, 1987).

Sustainable urbanization / urban development approaches refer to the spatial dimension of sustainable development. The first discussion on the sustainable urbanization took place at the Stockholm Conference in 1972 (Whitehead, 2003). In later periods, the relationship between sustainability and urban development was raised in Habitat meetings held in 1976, 1996 and 2016. Apart from the Habitat meetings, the Agenda 21 Action Plan adopted in the Rio Conference in 1992 aims to improve the social, economic and environmental quality, particularly in urban and rural poverty areas, and to improve the working areas of people (UN, 1992).

The components of sustainable urban development are listed as political, economic, environmental, social and demographic. While it covers the access to economically adequate level of access and well-functioning urban financial system, it includes equally socially benefiting the urban population from basic human rights and income distribution on the basis of social justice principle. The approach that envisages the city structuring which provides participatory planning and democratic institutions playing active role involves minimizing the use of non-renewable resources by using environmentally renewable resources and preserving cultural, historical and natural riches. It can be defined as an environmental development model that stabilizes the population concentration, provides the decrease of urban poverty - deprivation and is directed by multiple components (Drakakis–Smith, 1995; Mega, 1996; Bayram 2001; Tekeli, 2001).

Parallel to the growth of the urban problems, the concept of sustainable urban development, which represents the spatial dimension of the concept of sustainable development, has been discussed since the end of the 20th century. This concept, which underlines what needs to be done for livable and manageable cities, is today the basis of many urban policies. Sustainable development, which started as a determinant of environmental policies throughout the world in the 1980s, is expressed as a continuous and balanced development with the most general definition. (Keleş, 1998:112). Urban agriculture, an important step in the creation of self-feeding cities, can be defined as an umbrella covering agricultural activities carried out in or around a city. Although it is a general definition of the concept, the scale and characteristics of agricultural activities, the size of the relevant urban centers, make it difficult for a clear definition of product categories. Therefore, agriculture, the measurement of the agricultural urbanization depends on what extent it uses the urban ecosystem and to what extent it is affected by the urban ecosystem.

Urban agriculture has not only garden and horticultural activities, but also different types of agricultural practices such as livestock, food collection and even hunting. Therefore, it contributes to economic development, poverty reduction, food security, reuse of urban wastes, greening cities and sustaining biodiversity at local scale. It provides

opportunities for urban resources which are insufficient in regional economic development. From a wider perspective, urban agriculture can be considered a necessary part of the urban system in the field of food, economics and ecology. Agriculture in cities is the understandable answer to the lack of purchasing power of urban poor people because it provides food and to some extent income to low-income urban people. Urban agriculture, separated from rural agriculture in terms of integration of the city into economy and ecology system, supports national food supply, but it is less dependent on foreign food supply due to local food production power (Monugeot,2000)

Today, urban agriculture is seen as an important tool in terms of providing the necessary conditions for a sustainable urban development. The factors separating urban agriculture from rural agriculture includes the matter that the urban agriculture can be done simultaneously with other economic activities, integration with land uses, reuse of resources in the city as input, merging with recreation and other services, interaction with economy, ecology, planning and policy. Urban agriculture, which has many dimensions ranging from economic development in the local scale, poverty reduction, food security, reuse of urban wastes, greening of cities and sustaining biodiversity, is in a sense the answer to the lack of purchasing power of people living in the city.

Keywords: Sustainable Urban Development, Urban Politics, Urban Agriculture

Giriş

Hızlı bir gelişim süreci yaşayan kentlerde, geride bıraktığımız yüzyılda ekonomik, teknolojik, sosyal ve kültürel nedenlere dayanan önemli değişimler yaşanmıştır. Bu değişimler kentlerde olumlu ve olumsuz dönüşümlerin ortaya çıkmasına neden olurken yeni kent kavramlarının da düşünülmesini sağlamıştır. Bilim ve teknoloji alanında yaşanan ilerlemelerin insan yaşamları üzerindeki pozitif etkisine karşılık, çevresel kaynakların bozulması ile ortaya çıkan kirlilik, nüfusun belli yerlerde yoğunlaşması, sosyal ayrışmalar, yabancılaşma, eşitsizliğin ve adaletsizliğin artması gibi olumsuz etkiler günümüzde kentlerin temel sorunlarını oluşturmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde uygulanan neo-liberal temelli kalkınma ve kent politikaları, sorunları çözmesinin ötesinde artarak devam etmesine neden olmaktadır. Artan hızlı kentleşme oranı sonucunda ortaya çıkan demografik ve ekonomik değişimler, kentsel sürdürebilirliğin sınırlarını zorlayarak ekolojik sorunların ve gıda güvencesizliğinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Gıdanın dağıtımı ve üretimi ile ilgili yapılandırılan pek çok teknolojik modernizasyona rağmen açlık ve yetersiz beslenme hala dünya üzerindeki milyonlarca insanı tehdit etmektedir. Dünya nüfusunun büyük bir çoğunluğunun kentlerde yaşayacağı öngörülürse bu sorunun doğru yanıtlarının arandığı kent politikalarının önemi daha da artmaktadır. Özellikle gıdaya erişimin basit bir insan hakkından çok ayrıcalıklı bir hakmış gibi göründüğü günümüzde, sürdürülebilir kentsel gelişim bu politikaların boyutlarından birini oluştururken, kentsel tarım sürdürülebilir gelişme stratejilerinin bir diğer boyutunu oluşturmaktadır.

Kentsel sorunların büyümesine paralel olarak, 20 yüzyıl sonlarından itibaren sürdürülebilir gelişme kavramının mekan boyutunu ifade eden sürdürülebilir kentsel gelişme kavramı tartışılmaya başlanmıştır. Yaşanabilir ve yönetilebilir kentler için neler yapılması gerektiğinin altını çizen bu kavram bugün birçok ülke kent politikalarının temelini oluşturmaktadır. 1980'li yıllarda tüm dünyada çevre politikalarının belirleyicisi olarak başlayan, sürdürülebilir gelişme en genel tanımıyla sürekli ve dengeli gelişme olarak ifade edilmektedir (Keleş, 1998:112). Kavram sadece çevre ile

sınırlı kalmayarak ekonomik ve sosyal gelişme anlayışlarıyla da bütünleştirilmiştir (Mengi ve Algan, 2003). Başka bir ifade ile kavram ekonomi, toplum ve çevre arasında denge unsuruna gönderme yaparak, kalkınmacı kaygılarla çevreci kaygılar arasındaki uzlaşmazlığın giderilmesine çalışmaktadır (Tüba, 2002:14). Bu çalışmanın teorik çerçevesini oluşturan kentsel tarım, kentsel sürdürebilirliğin bir aracı olarak, hızla kentleşen dünyada, açlık ve yetersiz beslenmenin görüldüğü ekonomik açıdan az gelişmiş ülkeler ile ciddi çevresel ve sosyal problemlerin yaşandığı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde giderek önem kazanmaktadır (UNDP, 2001). Başka bir ifade ile kentsel tarım, bu karamsar tablo karşısında tartışılan çözüm önerilerinden biri olarak durmaktadır. Bu noktadan hareketle sürdürülebilir bir kentsel gelişim için doğru kent politikalarının uygulanmasında kentsel tarımın yeri ve önemi çalışmanın temel arayışını oluşturmaktadır. Bu bağlamda yazıda öncelikle sürdürülebilir gelişme ve gelişmenin mekansal tartışılacak olup daha sonra sürdürülebilirliğin stratejilerinden biri olan kentsel tarımın ne ifade ettiğine bakılacaktır.

Sürdürülebilir Gelişme

Yirmi birinci yüzyılda gelişme kavramı yaygınlaşırken farklı aşamalardaki ülkeler için gelişmenin/kalkınmanın yetersiz olduğu görülmüştür. Sadece ekonomik büyümeye odaklanmış olan geleneksel kalkınma anlayışı, hem ülkeler arasındaki gelişmişlik farklarının hem de toplum içinde zengin ve yoksul gruplar arasındaki farkların azalmasını sağlayamamıştır. Gittikçe artan eşitsizlik, sorunlara karşı farkındalığın artmasına ve geleneksel kalkınma paradigmalarının yeniden tartışılmasına neden olmuştur. Çevreyi koruyan kalkınma, sosyal hakları iyileştiren kalkınma gibi yeni paradigmaların tartışıldığı kavramların tartışıldığı yeni paradigmalar olarak tartışılmaktadır 1970'li yıllarla birlikte toplumsal gelişmenin salt ekonomi ile sınırlı kalmadığını ifade eden yeni sürdürülebilir gelişme kavramı kalkınma kavramının da ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu yeni paradigmalar, hem standart gelişme uygulamalarını eleştirenler hem de var olan gelişme kurumlarının liderleri tarafından büyük kabul görmüştür(Harris, 2000).

Peki sürdürülebilir kalkınmanın gerçek anlamı nedir? Sürdürülebilirlik kavramı ilk olarak 1982 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından Dünya Doğa Şartı Belgesi'nde yer almıştır. Sürdürülebilir gelişme kavramının yer almadığı belgede, ekosistemlerin, organizmaların ve çeşitli doğal kaynakların sürdürebilirliğinin gerçekleşmesi gereğinden söz edilmiştir (Mengi ve Algan, 2003:1). Kavramın günümüzde kullanıldığı anlamıyla tanımlanması ise, Birleşmiş Milletler (BM) Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından 1987 yılında hazırlanan ve komisyon başkanı Brundtland'ın ismiyle de anılan "Ortak Geleceğimiz" başlıklı raporla olmuştur. Raporda sürdürülebilir gelişme kavramı, kuşakların ihtiyaçlarını karşılarken gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılama haklarının ellerinden alınmaması dayalı bir felsefe olarak tanımlanmaktadır (World Commission on Environment and Development, 1987). Yine rapora göre sürdürülebilir gelişme; "yaşayan ve gelecekte yaşayacak olan tüm insanların, mevcut çevresel sınırlar dahilinde, ekonomik ve sosyal gelişmeye adil olarak katılmalarını sağlamak için gerekli olan üretim ve tüketim biçimlerindeki değişimlerle ilgilidir" (Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, 1991). Kavramın tanımı iki temele dayanmaktadır; gereksinme ve sınırlama. Gereksinme ile yoksulların temel gereksinimlerini karşılanması, sınırlama ise çevrenin gereksinmeleri karşılayabilme yeteneğine teknolojinin ve toplumsal örgütlenmenin getirdiği sınırlar vurgulanmıştır (Keleş vd, 2015: 176). Kavramın temelinde kuşak içi ve kuşaklar arasında dayanışma yer almakta olup hedefleri sosyal dayanışmayı sağlamak, ekonomik yapabilirliği arttırmak ve ekolojik sorumluluğu yerleştirmektir (Mengi ve Algan, 2003: 2-5). Dünyada uygulanan gelişme politikaları ile mevcut gelişme eğilimlerinin devam etmesi, dengeli ve sürekli gelişmenin gerçekleşemeyeceğinin anlaşılması ile Brundtland Raporu'ndan sonra sürdürülebilir gelişme kavramı, dünyada politika oluşturmada önemli ve merkezi bir akım haline gelmiştir.

Ortak geleceğimiz adlı rapor, sürdürülebilir gelişme kavramının tanımı, hedefleri ve boyutlarının yanında çevre ve ekonomik gelişmenin bütünleştirilmesini sağlanabilmesi için bölgesel

ve küresel düzeyde sağlanması için toplantılar düzenlenmesini de tavsiye etmiştir. Bu tavsiye bağlamında Birleşmiş Milletler bünyesinde 1992 yılında Brezilya'nın Rio de Janerio kentinde "Yeryüzü Zirvesi" olarak anılan Çevre ve Gelişme konferansı düzenlenmiştir. Çevre ve ekonomi konularında dünya ülkelerini küresel düzeyde ilk kez bir araya getiren zirvede "sürdürülebilir gelişme yolunda doğal kaynakların gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında yeniden dağılımı, tüm dünya yurttaşlarının eşit erişimi ve tüm paydaşların arasında bir katılım stratejisi oluşturma düşüncesiyle somut yollar sunulması amaçlanmıştır" (Finco, A., Nijkamp, P., 2001'den aktaran Yazar, 2006: 7). Rio Konferansı sonunda beş belge[1] yayınlanmış olup sürdürülebilir gelişme 21. yüzyılda tüm insanlık için ulaşılması gerekli bir hedef olarak benimsenmiştir (Mengi ve Algan, 2003: 22). Rio bildirgesinde yer alan ilkelerin eylem planı olan Gündem 21 Konferansı'nın en önemli çıktısı ve sürdürülebilir gelişme kavramının hayata geçirilmesinde yol haritası olarak kabul edilmektedir. Gündem 21'in temel yaklaşımı tüm program alanlarına "yönelik finansman politikalarının belirlenmesi, yeni kaynakların yaratılması, uygulanabilir teknik ve ekonomik araçların belirlenmesi, merkezi yönetim yerel yönetim ilişkilerinin yerinden yönetim anlayışı doğrultusunda güçlendirilmesi, hükümetler ve hükümet dışı kuruluşlar arasında işbirliğinin geliştirilmesi ve halkın etkin katılımının sağlanması gibi öncelikler üzerine bina edilmiştir" (Emrealp, 2005: 16). Rio Konferansı'ndan 10 yıl sonra geçen sürenin değerlendirilmesinin yapılması amacıyla 2002 yılında Johannesburg'ta Dünya Sürdürülebilir Gelişme Zirvesi yapılmıştır. Bu zirvede, gelişmiş ülkelerin sürdürebilirliği daha çok çevre açısından yorumlaması ve sosyal yönünü ihmal eden yaklaşımlara karşılık yeniden tanımlanması çabası yer almıştır. Kavramın ekonomik politikalar içine yerleştirilmesine çalışıldığı zirvede, öncelikli verilen konuların başında yoksulluğun yok edilmesi gelmektedir. Sürdürülemez üretim ve tüketim kalıplarının değiştirilmesi, ekonomik ve sosyal kalkınmanın doğal kaynak temelinin korunması ve yönetilmesi, küreselleşen dünyada sürdürülebilir kalkınma ile sürdürülebilir kalkınma için sağlık konuları zirvenin diğer önemli başlıklarını oluşturmaktadır (Tüba, 2002:25-26).

Sürdürülebilir gelişme tartışılmaya ve kullanılmaya başlandığı günden bu yana genellikle kabul edilen üç boyutu bulunmaktadır; sosyal adalet, çevre ve ekonomi. Sosyal adalet boyutu, sürdürülebilir bir sistem ve eşit dağılımı ifade etmekte, kentler de yaşayan nüfusun sağlık, gıda, eğitim, istihdam ve konut gibi temel ihtiyaçlara eşit bir şekilde ulaşılmasını ve sosyal hizmetlerin yeterli düzeyde gerçekleştirilmesinin sağlanması gerektiğini belirtmektedir. Ekonomi boyutu, ekonomik olarak sürdürülebilir bir sistem ekonomi, kısıtlı olan doğal kaynakların ışığında kentlerin ekonomik gelişimini ve tarımsal ve endüstriyel üretime zarar veren sektörel dengesizliklerden sakınmayı önermektedir. Son olarak çevresel boyut ise, doğal kaynakların sürekliliğin sağlanmasını, ekonomik olarak sınıflandırılmayan, bio çeşitlilik, atmosferik denge ve diğer eko sistemlerin korunmasının gerekliliğini içermektedir (Holmberg ve Sandbrook, 1992). Başka bir ifade ile gelişmenin sürdürebilirliğinin sağlanması için, ekonomik verimliliğin geliştirilmesi, ekosistemlerin korunması ve geliştirilmesi ile tüm insanları en iyi yaşam kalitesine ulaştırılması gerekmektedir (Yazar, 2006: 11).[2] Sürdürülebilir gelişme kapsadığı bu boyutlarla kentsel gelişme kavramı ile bütünleşmektedir. Sürdürülebilir kalkınma paradigmasının eylemleri kent mekânında kendini göstermekte, biçimlenmekte ve kentlerin gelişimi ile halinde sürmektedir. Bu durumda gelişme politikalarının mekana yansıması kaçınılmaz olmaktadır.

Sürdürülebilir Kentsel Gelişme

Sürdürülebilirlik kavramının kentler üzerinde odaklaşması özellikle büyük metropellerin hem doğal kaynakların başlıca tüketicisi, hem de kirlilik ve atıkların esas üreticisi olmalarından

[1] Rio Bildirgesi, Gündem 21, Orman İlkeleri, İklim Değişikliği Sözleşmesi ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi.

[2] Sürdürülebilir gelişmenin basit tanımı daha karmaşık hale getiren boyutlar için farklı değerlendirmeler mevcut olup, yazının ana konusu aştığı için bu tartışmalara girilmemiştir.

kaynaklanmaktadır. Kentlerin saçaklanması ile birlikte çeperde yer alan doğal kaynaklar, tarımsal alanlar dönüşüme uğramaya başlamış, özellikle gelişmekte olan ülkelerde artan yapılaşma ve ulaşım altyapısı ile kentlerin fiziksel olarak büyümesine neden olmuştur. Bu büyüme trendinin getirdiği kent fonksiyonlarının değişmesi, konut alanlarının artan fiyatları gibi olumsuzluklar sürdürülebilir kentsel gelişmenin öngördüğü potansiyel eylemler ile örtüşmektedir (Yazar, 2006:13-14).

Sürdürülebilir kentleşme/kentsel gelişme yaklaşımları, sürdürülebilir kalkınmanın mekânsal boyutuna gönderme yapmaktadır. Kentleşmenin sürdürülebilir bir şekilde gerçekleşmesi ile ilgili ilk tartışma,1972 yılında düzenlenen Stockholm Konferansı'nda gerçekleşmiştir (Whitehead, 2003). Daha sonraki dönemlerde sürdürülebilirliğin kentsel gelişme ile olan ilişkisi 1976, 1996 ve 2016 yıllarında yapılana Habitat toplantılarında gündeme gelmiştir. Habitat toplantılarının dışında, 1992 yılında Rio Konferansı'nda kabul edilen Gündem 21 Eylem Planı'nda "insan yerleşimlerinin amacı, özellikle kentsel ve kırsal yoksulluk alanlarındaki sosyal, ekonomik ve çevresel kalitenin arttırılması ve insanların çalışma alanlarının iyileştirilmesi" olarak belirlenmiştir (UN, 1992). Eylem planı aynı zamanda dünyanın tüm ülkelerindeki yerel yönetimlere, katılımcı bir süreci başlatmaları ve kendi kentleri için bir Yerel Gündem 21 konusunda görüş birliği sağlamaları için küresel bir çağrı da yapmıştır. Bu kapsama dayanarak yerel yönetimlerinin girişimleri sonucunda oluşturulan Yerel Gündem 21, sürdürülebilir kalkınmanın yerel düzeyde yaşama geçirilmesini sağlayacak başlıca mekanizma olarak kabul edilmektedir. Habitat II toplantısı sonucunda kabul edilen Habitat Gündem'inde, insan yerleşimleri ile sürdürülebilir gelişme sürecinin birbirini destekleyici ve karşılıklı bağımlılık içinde olması gerektiği, sürdürülebilir gelişmenin insan yerleşimlerinin gelişmesinin temeli olduğu vurgulanmıştır (Keleş vd, 2015:85-88). Bildirge 'de insan yerleşmelerinde kötüleşmeye neden olan koşulların ortadan kaldırılması için önlem alınması gereken konular aşağıdaki gibi sıralanmıştır (UN, 1996);

- Sürdürülemeyen tüketim alışkanlıkları ve üretim yöntemleri
- Sürdürülemeyen nüfus değişiminin yapısı ve dağılımı
- Artan nüfusun yoğunlaşma eğilimleri
- Evsizlik
- Yoksullun artması
- İşsizlik
- Sosyal dışlanma
- Yetersiz kaynaklar
- Temel altyapı ve hizmetlerin eksikliği
- Planlama eksikliği
- Suç oranının artışı ve güvensizlik
- Çevresel bozulma
- Doğal afetlere karşı korunmasızlığın artması

Sürdürülebilir kalkınma kavramına pek çok anlam ve içerik yüklendiği gibi; "sürdürülebilir kentleşmenin/kentsel gelişmenin" ne olduğuna veya ne olması gerektiği konusunda da çeşitli açıklamalar ve tartışmalar yürütülmektedir. Kentsel gelişme kavramı, ele alındığı düzeylere göre değişik boyutlar içeren bir kavramdır. Yazında "sustainable cities" (sürdürülebilir kentler), "sustainable urban development" (sürdürülebilir kentsel gelişme), "sustainable human settlements" (sürdürülebilir insan yerleşimleri), "eco-cities" (eko-kentler), "liveable cities" (yaşanabilir kentler), "green cities" (yeşil kentler) gibi kavramlarla yer alan ve her birinde küçük anlam farklılaşmaları

olan yaklaşımlar, özünde kentlerin çevre ile uyumlu bir ilişki içinde olmasını dile getirmektedirler (Bayram,2001:254).

Nijkamp ve Perrels (1994)'e göre sürdürülebilir kentler; "sürekliliği ve değişimi sağlamak için, sosyo-ekonomik kaygıların çevre ve enerjiyle ilgili kaygılarla uyumlu hale getirildiği (birlikte evrimleştiği – coevolution) kentlerdir" (Aktaran: Solduk, 2010: 16). Tanım sürdürülebilir gelişme kavramının üç boyutunu da ele almaktadır. Beatley ve Wheeler (2004) ise sürdürülebilir kentsel kalkınmayı, kentlerin sosyal ve ekolojik açıdan uzun dönemli gelişmesi olarak tanımlar.

Tablo 1'de görüldüğü gibi sürdürülebilir gelişmenin temel hedefleri açısından kentsel stratejiler, kentlerin üretici, ekolojik ve kapsayıcı olmaları üzerine yoğunlaşmaktadır.

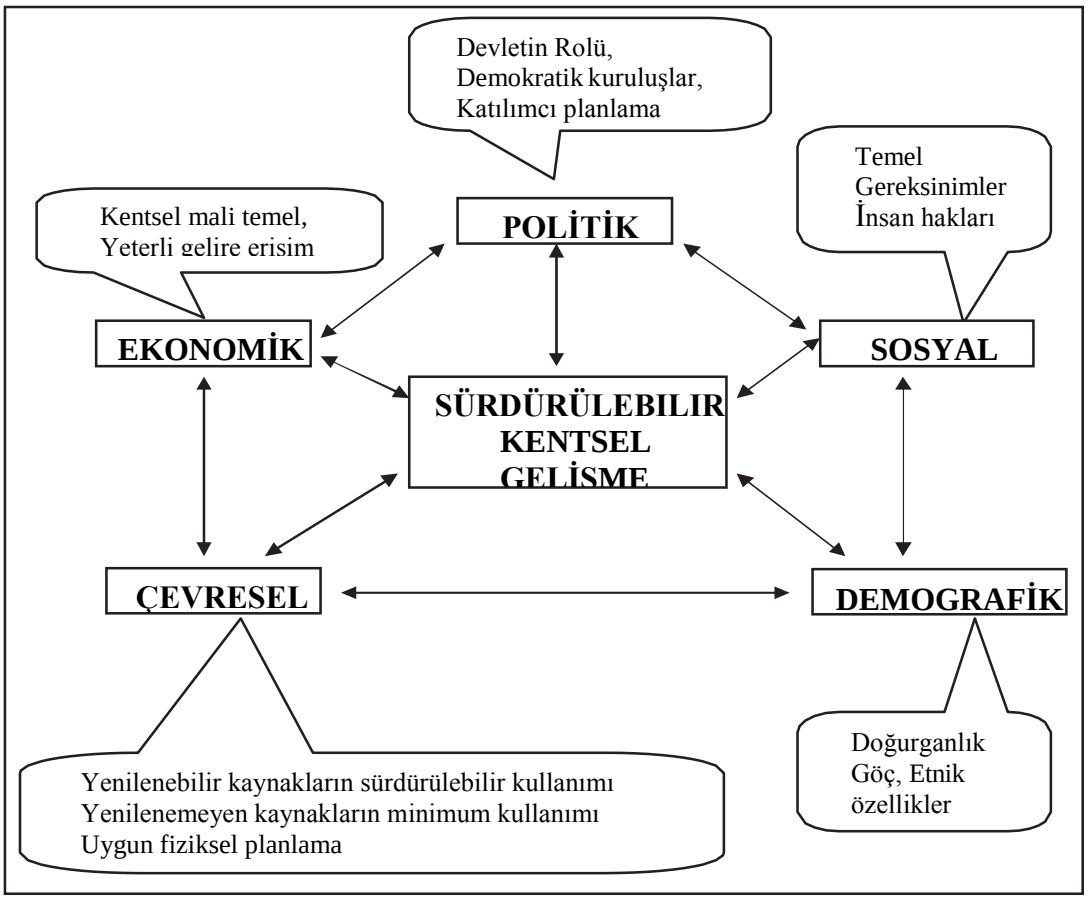
Tablo 1. Sürdürülebilir Gelişme Temel Hedeflerinin Kentsel Yansımaları

Gelişme Hedefleri	**Kentsel Stratejiler**	
	Kent Düzeyi	**Ülke Düzeyi**
Ekonomik Gelişme	Üretici Kentler	Gelişmenin motoru olarak kentler
Sosyal Gelişme	Her şeyi kapsayan kentler	Sefaletin kentleşmesi
Çevresel sürdürülebilirlik	Eko kentler	Kırsal – kentsel bağlar

Kaynak: (Mümtaz ve Walls 2004'ten aktaran Yazar,2006:58.)

Sürdürülebilir kentsel gelişmenin bileşenleri politik, ekonomik, çevresel, sosyal ve demografik olarak sıralanmaktadır (Şekil 1). Ekonomik olarak yeterli geçinebilme düzeyine erişim ve iyi işleyen kentsel mali sistemi kapsarken, sosyal açıdan kentsel nüfusun temel insan haklarından ve gelir dağılımından sosyal adalet ilkesi temelinde eşit şekilde faydalanmasını içermektedir. Politik bakımından katılımcı planlamanın ve demokratik kuruluşların aktif rol aldığı bir kent yapılanmasını öngören yaklaşım, çevresel açıdan yenilenebilir kaynakları kullanarak yenilenemeyen kaynakların kullanımının minimize edilmesini ve kültürel, tarihi ve doğal zenginliklerinin korunmasını da kapsamaktadır. Nüfus yoğunlaşmasının dengelendiği, kentsel yoksulluk–yoksunluğun azaltılmasını sağlayan birden çok bileşenin yönlendirdiği çevreci bir kalkınma modeli olarak tanımlanabilir (Drakakis–Smith, 1995; Mega, 1996; Bayram 2001; Tekeli, 2001).

Şekil 1: Sürdürülebilir Kentsel Gelişmenin Bileşenleri

Kaynak: Drakakis ve Smith, 1995

Sürdürülebilir kentsel gelişme kavramı, kentlerdeki tüm yapay ve doğal çevreyi kapsamakta, yine kentlerdeki sosyal ve ekonomik unsurları birbiriyle ilişkili biçimde etkilemektedir. Bu gelişimin katılımlı süreçlerle kararlaştırılmasını gerektirmektedir. Wheeler ve Beatley (2004)'e göre sürdürülebilir bir kentsel gelişmenin sağlanması için belirlenen politika alanları şöyle sıralanmaktadır;

- Arazi kullanımı planlaması ve kentsel tasarım
- Sürdürülebilir bir kent makroformu
- Kentsel ekoloji ve restorasyon
- Ekonomik kalkınma
- Yeşil mimari ve yapılaşma
- Çevresel adalet ve sosyal eşitlik
- Sürdürülebilir ulaşım ve enerji planlaması

Sürdürülebilir kentsel alanların sağlanması amacıyla, hedeflenen politika alanlarını içine alan yaklaşımlar ülkelerin kendi yerel koşullarına göre belirlemektedir. Bunlar arasında

ekolojik/yeşil kentler, kompakt kentler, iklimsel özelliklere bağlı kurulan yerleşimler, yenilenebilir enerji kullanan konut ve yerleşimler, sürdürülebilir ulaşım sistemine sahip yerleşimler, biyo-bölgelere sahip kentler ve üretken kentsel alanlara sahip kentler olmak üzere farklı sürdürülebilir kentsel modeller yer almaktadır (Solduk, 2010:17) Kentsel tarım da üretken kentsel alanların yaratılmasında kullanılabilen stratejilerden biri olarak kabul edilmektedir.

Kent ve Kent Çevresi Tarım

Kentlerin gıda kaynaklarından ayrılması bugün dünyada karşı karşıya kaldığımız çok sayıda sorunun temel kaynağıdır. Gelişmekte olan ülkelerin yaşadığı kentleşme oranlarındaki hızlı artış demografik ve ekonomik değişimlere neden olurken, kentsel sürdürebilirliğin sınırlarını zorlayarak çevresel sorunların ve gıda güvencesizliğinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bugün açlık ve yetersiz beslenme milyonlarca insani tehdit ekmekte olup, gıdaya erişim basit bir insan hakkından çok ayrıcalıklı bir hakmış gibi görünmektedir. Kendini besleyen kentlerin yaratılmasında önemli adımlardan biri olan kentsel tarım, bir kentte ya da etrafında yürütülen tarımsal faaliyetleri kapsayan bir şemsiye olarak tanımlanabilir. Kavramın genel bir tanımı olmakla beraber tarımsal faaliyetlerin ölçeği ve özellikleri, ilgili kent merkezlerinin büyüklüğü, ürün kategorileri net bir tanımlama getirmesini zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla tarım, tarım kentselliğinin ölçülmesi, onun hangi ölçüde kentin ekosistemini kullanıp ve hangi derecede kent ekosisteminden etkilenmekte olduğuna bağlıdır.

Mougeot (2000) kentsel tarım, sanayinin yerleşmiş olduğu kent içleri ya da kent çeperleri, büyüyen bir kent ya da metropol, gıda ve gıda dışı ürünleri çeşitliliği, dağıtım ve işleme süreçleri, insan ve malzeme kaynakları, kent bölgelerinde ve çevrelerinde bulunan ürün ve hizmetler gibi çeşitli bileşenler ile tanımlanmaktadır. Buna göre kentsel tarım "kent içindeki alanlarda kentin kaynaklarının kullanımıyla kentin ihtiyacı olan gıda ürünlerinin yetiştirilmesi, işlenmesi ve dağıtılması" şeklinde tanımlamaktadır (Mougeot 2000). Bir ürünün üretilmesinden dağıtımına kadar olan bütün aşamaları kapsayan bu tanımın yanında, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) kapsamı biraz daha daraltarak kavramı "kent nüfusunun ihtiyacını karşılamak üzere toprak, su, enerji ve emek gibi kaynakların kullanılarak kent içinde ve çevresinde yapılan tarım faaliyetleri" olarak ifade etmektedir (FAO 1999).

Kentsel ve kırsal tarımı ayıran en önemli özellik, kentsel tarımın kentte yapılıyor olması değil, kentin ekonomik ve ekolojik sistemiyle etkileşim içinde ve bütünleşmiş olmasıdır (Mougeot, 2000). Ancak kentsel tarım sadece bahçe ve bahçecilik faaliyetleri değil, aynı zamanda hayvancılık, gıda toplama ve hatta avcılık gibi farklı türde tarım uygulamalarını da kapsamakta, kent sisteminin gıda, ekonomi ve ekoloji alanında gerekli bir parçası olarak düşünülmektedir. Başka bir deyişle tarımın ne derece kentli olduğu, onun kent ekosistemini ne ölçüde kullandığı ve aynı ekosistemin de ondan ne ölçüde yararlandığına bağlıdır. Kentsel tarım ile ilgili alanlar şöyle sıralanabilir;

- Sürdürülebilir kentsel gelişme
- Kentsel gıda güvenliği
- Kentin geçinme ve ayakta kalma stratejileri
- Kentsel arazi yönetimi
- Kırsal tarım
- Kente gıda sağlama sistemleri

Kentsel tarımın yapılabildiği alanlar ve üretilen ürünler çeşitlikler göstermektedir. Su ürünleri yetiştiriciliği, bahçecilik, çiftlik hayvancılığı ve tarımsal ormancılık adlandırılan kentsel tarımsal sistemler, kent içindeki bahçelerde, yol kenarlarında, çatılarda, yüksek eğimli alanlarda, parklarda ya da kent çeperlerinde uygulanabilmektedir (Tablo 2).

Tablo 2: Kentsel Alanlarda Genel Tarımsal Sistemler ve Üretilen Ürünler (UNDP, 1996)

Tarımsal Sistem	Üretilen Ürünler	Konum ve Teknik
Su Ürünleri Yetiştiriciliği	- Balık ve su ürünleri - Sebzeler - Su yosunu - Yem bitkileri	Havuzlar, dereler, kafesler, koylar, atık sular, lagün, bataklıklar
Bahçecilik	- Sebze, - Meyve - Gübre (kompost)	Ev bahçeleri, parklar, yol kenarları, çatılar, konteyner, bataklık-sulak alanlar, hidroponik, seralar
Çiftlik Hayvancılığı	- Süt - Yumurta - Et - Gübre - Deri - Kürk	Çayır-mera alanları, yol kenarları, tepe-yamaçlar, kümesler, kent çeperleri, açık alanlar
Tarımsal Ormancılık	- Yakacak - Meyve - Kabuklu yemişler - Gübre - İnşaat malzemeleri	Sokak ağaçları, ev bahçeleri, yüksek eğimli alanlar, bağlar, kent çevresi yeşil kuşaklar, sulak alanlar, park ormanlar, meyve bahçeleri, çalılıklar
Diğer	- Ev bitkileri - Tıbbi bitkiler - Şifalı otlar - Meşrubat - Çiçekler - Böcek öldürücüler	Süs bitkileri alanı, çatılar, konteynerlar, seralar, yol kenarları, kent ormanları, kafesler, barakalar

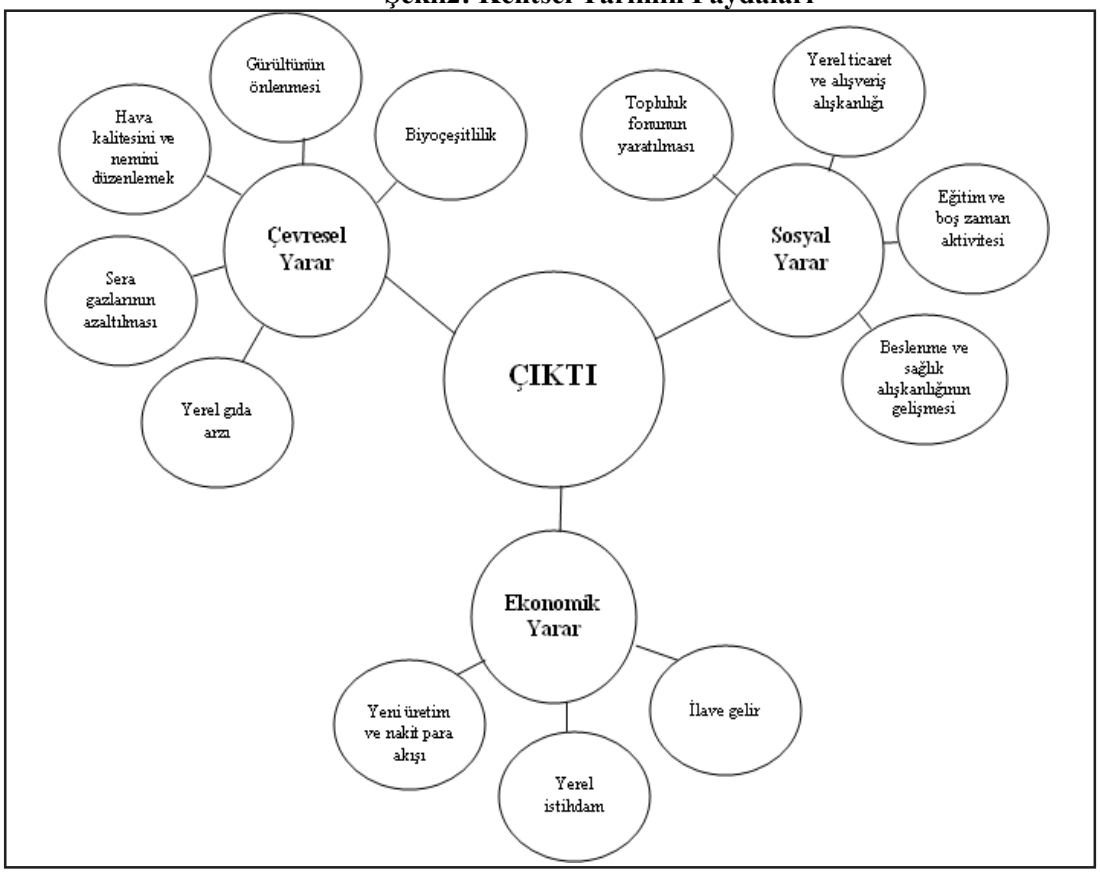
Her ülkenin yasal, yönetsel ve mekansal koşullarına göre kentsel tarım alanları farklılık göstermektedir. Bu bağlamda bazı temel kriterler belirlenmiştir; uygulama alanı ile oturulan yerin konumsal ilişkisi, kentin yada tarımın uygulandığı bölgenin gelişmişlik düzeyi, alanın kullanım hakkı, tarımın yapıldığı parselin resmi kullanım statüsü (Mougeot, 2000). Ayrıca tarımın yapıldığı alan, faaliyetin süresini de kalıcı, uzun dönemli ve kısa dönemli olarak belirlemektedir (UNDP, 1996). Genellikle yerleşim alanı olmayan bölgelerde kalıcı kentsel tarım yapılabilirken, yerleşim alanları içinde kısa dönemli tarımsal faaliyetler uygulanabilmektedir. Buna karşılık kentsel bölgede farklı kullanımlar için rezerv edilmiş, ancak kullanılmayan kamuya da özel şahıslara ait alanlarda uzun dönemli ancak kalıcı olmayan, geçici tarımsal faaliyetler yürütülebilmektedir. Ticari, ticari olmayan ve hibrit uygulamalar olarak üç grupta ele alınan tarım faaliyetleri kentsel nüfusun yetenekleri ile birlikte iklim ve coğrafi şartlara göre değişmektedir. Ticari olmayan uygulamalar, özel, topluluk, kurumsal, gösteri ve gerilla bahçeleri, yenilebilir peyzaj uygulamaları, hobi olarak yapılan arıcılık ve kümes hayvancılığını kapsarken, ticari uygulamalar ise daha çok pazara yönelik yapılan faaliyetleri ve kent ve kent çeperlerinde bulunan çiftlikleri, arıcılığı, gıda ürünlerinin işlenme, dağıtım ve satışı için gerekli donanım, malzeme ve alt yapıyı kapsamaktadırlar. Hibrit uygulamalar ise gıdanın üretimi, işlenmesi, dağıtımı ve pazarlamasından oluşan sosyal ve ücretsiz eğitim faaliyetlerini kapsamaktadır (Rasouli 2012). Bunlarla birlikte, mahalle ve komşuluk gelişimini, dayanışması ve çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması gibi sosyal konuları da kapsamaktadır (Community Food Security Coalition 2007).

Kentsel Tarımın Faydaları

Sürdürülebilir gelişme kavramının boyutları olan çevre, sosyal adalet ve ekonomi kentsel tarım faydaları ile eşleşmektedir.(Şekil 2) Çevresel, sosyal ve ekonomik yararları olan kentsel tarım, yerel ekonomi, arazi kullanımı, ekoloji ve yönetim sistemlerinin yanı sıra yerel, ulusal ve küresel gıda sistemleriyle de bütünleşerek çalışmaktadır**.**

Yerel gıda arzı, bio-çeşitlilik, gürültünün önlenmesi, sera gazının azaltılması ve hava kalitesinin ve nemini düzenlenmesi gibi çevresel faydalar sağlayan kent tarımı, aynı zamanda çevresel yönetime ve kirlenmiş toprakların yeniden kullanıma katkı sağlamaktadır. Yeşil alanların artması hem hava kirliliğinin ve hem de sel taşkınlarının miktarını azaltmaktadır (Kaufman ve Bailkey, 2000).

Şekil2: Kentsel Tarımın Faydaları

Kentsel tarım bir kentin içinde veya çeperinde gıda üretimi sağlarken, elde edilen ürünün işlenmesini ve dağıtımını, insan ve madde kaynakları kullanımı yapan, üretim ve servis hizmetlerini ve yine bu hizmetlerin kentte dönmesini sağlayan bir sektördür. Bu süreç hane halkına gıda desteği sağlamasının yanında hane halkı bütçesine da katkı sağlamaktadır. Kentsel tarım sadece gelir ve gıda sağlama amacıyla değerlendirilmemektedir. Birleşmiş Milletler kentsel tarımın ekonomik boyutlarını İstidam, ev ekonomisine ek gelir, girişimcilik, tarım sektörünün gelişmesi, kentsel gıda güvenliği ve ekonomik arazi kullanımı olarak sınıflandırılmaktadır (UNDP, 1996).

Kentsel yoksulluk, kırsal alanlardan kentlere göç eden nüfusun karşı karşıya kaldığı bir sorunlardan biridir. Göçmenlerin kentlere geldiklerinde kaliteli yaşam düzeylerine erişememeleri, gerekli temel ihtiyaçların karşılanamamasına neden olmaktadır. Kent yoksullarının karşılaştığı sorunların başında işsizlik, gelir eksikliği, yetersiz beslenme ve gıda güvenliği gelmektedir. Kentsel

yoksullukla mücadele etmede etkin bir araç olarak kullanılan kentsel tarım hane halkına sağladığı ekonomik yararların yanında önemli sosyal etkilere sahiptir. Toplumsal dayanışmanın sağlanması, gıda güvenliği ve yeterli beslenme, rekreasyon amaçlı kentsel alan ihtiyacının karşılanması ve dışlanmış grupların rehabilitasyonu kentsel tarımın sosyal faydalarını oluşturmaktadır (UNDP,1996).

Kentsel Tarımın Tarihsel Serüveni

Sanayi devrimi ile birlikte kırsaldan aldığı göçlerle kontrolsüz bir şekilde büyümeye başlayan kentler hem plansız yerleşmelere hem de kent çevresindeki tarım alanlarının kentleşme baskısı altına kalmasına neden olmuştur. Bu niteliksiz kentleşme biçimini ortadan kaldırmak için birçok kentte ve ülkede önlemler alınmaya çalışılmıştır. "Bahçe Şehir" modeli bu girişimlerden biri olarak bilinmektedir. Ebenezer Horward tarafından 1892 yılında geliştirilen model, kırla kentin avantajlarının birleşimi temeline dayanmaktadır. Bahçe şehirleri içinde veya çevresinde tarımsal üretimin yapılmasının temel nokta olduğu bu teori, kırla kent arasında karşılıklı ilişkiyi öngörmektedir. Horward'ın, o günkü koşullarda ne kır yaşamının ne de kent yaşamanın insanların ihtiyaçlarını karşılamadığı düşüncesi üzerine geliştirilen model de kentlerin çevresini bir bant olarak tarımsal alanların sarması ileri sürülmüştür. Kentte tarımın yapılmasının öngörüldüğü bu ilk girişimden sonra 20. yüzyılda Le Corbousier "işlevsel kent" fikrini ortaya atmıştır. Kenti fonksiyonel bir biçimde ele alan Corbousier'in kentinde, kent ve kent çevresi tarım önemli bir role sahiptir. Banliyölerde konut alanlarının dışında topluluk bahçeleri ve meyve bahçelerini öneren Corbousier kent çevresindeki alanları tarımsal üretim birimleri olarak değerlendirmektedir.

Kent alanlarında tarımsal faaliyetlerin yapılması en belirgin dönemi Dünya Savaşlarının olduğu dönemlerdir. Savaşlar nedeniyle pek çok ülkede yaşanan gıda sorunu kentsel tarımın gündeme gelmesini sağlamıştır. Amerika'da 1917 yılında 3 milyon, 1918 yılında 5 milyondan fazla bu işleve sahip bahçe kurulmuştur. İngiltere'de ise, aynı yıllarda kent bahçelerinde yapılan üretim 1.300.000-1.500.000 tona çıkmıştır. İki dünya savaşı arasında kentsel tarıma ilgi azalsa da büyük ekonomik kriz döneminde tekrar önem kazanmış, İngiltere'de birçok yardım kuruluşu tarım için gerekli girdileri sağlayarak krizden etkilenen insanların kentlerde gıda üretimi yapmalarını sağlamıştır. Yine aynı dönem de Küba kentsel tarımı ulusal gıda programlarını desteklemek amacıyla kullanmıştır (Tezer ve Solduk 2012). 1970'li yıllarda yenilenebilir enerji, çevresel sorunlar, alternatif yaşam tartışmaları ile birlikte kentsel gıda üretimi tekrar gündeme gelmiş ve bugün anladığımız anlamda kentsel tarımın temelleri, toplum bahçelerinin metropoliten alanlarda yaygınlaşmasıyla ABD'de atılmıştır (Hodgson ve diğerleri 2011'den aktaran Rasouli 2012). Bugün hala Amerika'nın birçok kentinde bulunan topluluk bahçeleri o dönemlerde kent içinde bulunan terk edilmiş sanayi tesislerinin değerlendirilmesini ve kent içi büyük boş arazilerin verimli kullanılmasını sağlamıştır. Ayrıca göçlerin yarattığı sorunlara ve kentsel yenileme çalışmalarına da bir çözüm aracı olarak kullanılmıştır (Vitiello ve Nairn 2009)

Sonuç

Yoksulluk ve yeterli gıdaya ulaşmada zorluklar, kent düzeyinde ortaya çıkan sorunların en önemlilerinden biridir. Bunlara paralel olarak ortaya çıkan barınma, gıda, eğitim, sağlık, altyapı eksikliği ve sosyal bütünleşme gibi sorunların çözümünde kullanılan politikalar kaçak yapılaşma, doğal alanların yapılaşmaya açılması ve enformel sektörün yoğunlaşması gibi başka sorunların doğmasına neden olmaktadır. Doğal alanların yok edilmesi ile ekosistem zarar görmekte ve çevresel sorunlar artmaktadır. Gelir eşitsizliği ise sınıfsal ve toplumsal ayrışmalara neden olmaktadır. Özellikle metropolitan alanlarda ortaya çıkan bu sorunların çözümlenmesi ve sürdürülebilir bir kentsel gelişmenin sağlanması için duruma uygun politikaların uygulanması gerekmektedir. Son yıllarda gündeme gelen kentsel tarım, kentli nüfusa ekonomik ve besleyici kentsel gıda güvenliği sağlayan aynı zamanda kapsamlı ekonomik, mekânsal, kültürel, çevresel ve sosyal açıdan etkileri olan bir sektör haline gelmiştir. Günümüzde kentsel tarım, sürdürülebilir bir kentsel gelişme için gerekli koşulların sağlanması açısından önemli bir araç olarak görülmektedir.

Kentsel tarımın diğer ekonomik faaliyetler ile eş zamanlı yapılabilmesi, arazi kullanımları ile bütünleşmesi, kentte bulunan kaynakları girdi olarak yeniden kullanması, rekreasyon ve başka hizmetler ile birleşmesi, ekonomi, ekoloji, planlama ve politika ile etkileşim içerisinde olması, kentsel tarımı kırsal tarımdan ayıran etkenler arasında yer almaktadır. Yerel ölçekte ekonomik kalkınmaya, yoksulluğun azaltılmasına, gıda güvencesine, kentsel atıkların tekrar kullanımına, kentlerin yeşillendirilmesine ve biyolojik çeşitliliğin sürdürülmesine kadar birçok boyutu bulunan kentsel tarım bir anlamda kentte yaşayan insanların satın alma gücü eksikliğine verdiği cevaptır.

KAYNAKÇA

Bayram, F.(2001). "Sürdürülebilir Kentsel Gelişme: Araçlar, Yaklaşımlar ve Türkiye", Cevat Geray'a Armağan, Mülkiyeliler Birliği Yayınları: 25, Ankara, s.251–265.

Beatley, T. ve Wheeler S. M.(2004). The Sustainable Urban Development Reader, Routledge Introductions to Environment (Taylor and Francis Group), USA and Canada.

Community Food Security Coalition, (2007). "The North American Urban and Peri-Urban Agriculture Alliance", w.foodsecurity.org/ NAUPAA _description _ Nov_2007.pdf.

Drakakis–Smith.D.(1995). "Third world cities; sustainable development" 1. **Urban Studies**. 32 (4–5): 659–677.

Emrealp, S.(2005). "**YG 21 Uygulamalarına Yönelik Kolaylaştırıcı Bilgiler El Kitabı"**, IULA-EMME Yayını, 2. baskı, Birmot Matbaası.

FAO. (1999). "**Spotlight Issues in Urban Agriculture Studies Suggest that up to two-thirds of city and peri-urban households are involved in farming**" http://www.fao.org/ag/magazine/9901sp2.htm, (Er.Trh: 20.08.2015).

Finco, A, Nijkamp, P.(2001). "Pathways to Urban Sustainability", **Journal of Environmental Policy & Planning**, 2001, C.3, s.289-302

Harris, J.M. (2000). "Basic Principles of Sustainable Development", **Global Development and Environment Institute Working Paper:00-04**, Tufts University, USA.

Hodgson, K., Campbell, M.C. and Bailkey, M., (2011). "Urban Agriculture: Growing Healthy, Sustainable Places", **American Planning Association, Planning Advisory Service Report**, 563, Chicago, IL.

Holmberg, J. ve Sandbrook, R. (1992). "Sustainable Development: What Is to Be Done? Making Development Sustainable: Redefining Institutions, Policy, and Economics", (Ed. J. Holmberg). **International Institute for Environment and Development**, p. 19-38, Island Press, Washington, D. C.

Kaufmann, J. & M. Bailkey (2000). "Farming Inside Cities: Entrepreneurial Urban Agriculture in the United States, **Lincoln Institute Product Code: WP00JK1**, http://www.urbantilth.org/wp-content/uploads/2008/10/farminginsidecities.pdf, (Er.Trh: 12.08.2015).

Keleş, R.(1998). **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, 2. baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Keleş, R, Hamamcı, C, Çoban, A.(2015). **Çevre Politikası**, 8. Basım, Ankara: İmge Kitabevi.

Mougeot, L. J. A. (2000). "**Urban Agriculture: De*f*inition, Presence, Potentials And Risks, Growing Cities, Growing Food: Urban Agriculture on the Policy Agenda: A Reader on Urban Agriculture**", 11-15 Ekim, DSE CTA Sida GTZ, Havana, Küba.

Mengi, A, Algan, N.(2003). **Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme – AB ve Türkiye Örneği**, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Mega, V. (1996). "Our city, our future: towards sustainable development in European cities". **Environment and Urbanization**. 8 (1): 133–154.

Mümtaz. B, Walls, M.(2004). UN-DESA, UN-HABİTAT, Background Report on Sustainable Human Settlements Development and Management, 12th Session of the Commission on Sustainable Development, 19-30 April, New York.

Nasr, J. ve Smith, J. (1992). "Urban agriculture for sustainable cities: using wastes and idle land and water bodies as resource", **Environment and Urbanizastion**, Vol. 4 (2), p. 141-152.

Nıjkamp, P, Peppıng, G.(1998). "A Meta- Analytical Evaluation of Sustainable City Initiatives", **Urban Studies**, s. 1481-1500.

Nijkamp, P. and Perrels, A.(1994). **Sustainable Cities in Europe**, Earthscan, London.

Rasouli, S. (2012). "Kent Topraklarının Tarımsal Amaçlı Kullanımı", **Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği,** 42-51, erişim http://www.skb.org.tr/kent-topraklarinin-tarimsal-amacli-kullanimi-kentsel-tarim, (Er.Trh: 12.08.2015).

Tezer, A, Solduk, B.B.(2012). "İstanbul Metropoliten Alanın Sürdürülebilir Kentsel Gelişmesinde Kentsel Tarım Potansiyeli", **Sağlıklı Kentler Birliği**, erişim http://www.skb.org.tr/istanbul-metropoliten-alaninin-surdurulebilir-kentsel-gelismesinde-kentsel-tarim-potansiyeli/(Er.Trh: 12.08.2015).

Solduk, B.B.(2010).Sürdürülebilir Kentsel Gelişmenin Sağlanması Açısından Kentsel Tarımın Rolü İstanbul Metropoliten Alan Örneği, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Tekeli, İ.(2001). **Sürdürülebilirlik kavramı üzerine irdelemeler**, Cevat Geray'a Armağan, Mülkiyeliler Birliği Yayınları, Ankara, 729–746.

TÜBA Raporları(2002). Türkiye İçin Sürdürülebilir Kalkınma Öncelikleri, Ed: İlhan TEKELİ, TÜBA Raporları Sayı: 6, Ankara: TÜBİTAK Matbaası.

Türkiye Çevre Sorunları Vakfı (1991). **Ortak Geleceğimiz**, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayınları, 3. Baskı, Ankara: Önder Matbaa.

UNDP. (1996). "Urban Agriculture: Food, Jobs and Sustainable Cities". United Nations Development Program, Publication Series for Habitat II, Volume One, UNDP, New York, USA.

UN-Habitat.(2012). "Making Slums History a worldwide challenge for 2020 International Conference: Turkey", http://www.mhu.gov.ma/Documents/TOP%2020/Pr%C3%A9sentations%2026%20nov/11.Country%20Presentation_Turkey. Pdf. (Er. Trh:13.08.2015).

Veenhuizen, V.R. (2006). "Introduction. In: Veenhuizen, V.R. Cities Farming for the Future Urban Agriculture for Green and Productive Cities ed. Ruaf Foundation.Ch1

Vitiello, D. and Nairn, M. (2009). "Community Gardening in Philadelphia: 2008 Harvest Report." **Penn Planning and Urban Studies, University of Pennsylvania**,erişim http://sites.google.com/site/urbanagriculturephiladelphia/home. (Er.Trh:08.01.2015).

Yazar, K. H. (2006). Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Çerçevesinde Orta Ölçekli Kentlere Dönük Kent Planlama Yöntem Önerisi, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Whitehead, M.(2003). "(Re)Analysing the Sustainable City: Nature, Urbanisation and the Regulation of Socio-environmental Relations in the UH", Urban Studies. Vol.40 (7).